

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **ЗАРІЧНОЇ Олени Володимирівни**
«МЕТОДОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ЗАСАДАХ
ТРАНСКОРДОННОГО ПАРТНЕРСТВА»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним
господарством

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Науковий інтерес до проблематики транскордонного партнерства в останні десятиліття в значній мірі зростає у зв'язку з поглибленням процесів глобалізації та регіоналізації економік світу, змінами, що відбулися на політичній карті Європи. Транскордонне партнерство в умовах євроінтеграційних процесів стає важливим механізмом соціально-економічного розвитку та міжнародного співробітництва України, використовуючи взаємозв'язки прикордонних областей із сусідніми регіонами країн ЄС для підвищення економічного рівня українських регіонів, створюючи нові можливості для ведення бізнесу та міжлюдських контактів, покращення екологічної ситуації, розширюючи межі самостійності місцевих органів влади та зміцнюючи місцеву демократію.

Ефективність транскордонного партнерства у сфері підприємництва – це насамперед створення дієвого механізму, спрямованого на поступове перетворення дво- та багатосторонніх угод співпраці в кластерну організацію як економічну агломерацію взаємопов'язаних підприємств, що є точкою росту та/або важливим фактором сталого соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Тому функціонування підприємницьких структур на основі кластерної моделі співпраці в рамках транскордонного партнерства, по-перше, створює умови для активізації інноваційної підприємницької діяльності в реальному секторі економіки та його модернізації для формування технологічних лідерів. По-друге, використання такого підходу дозволяє в умовах дефіциту ресурсів і не завжди послідовної політики держави вирішувати гострі соціальні проблеми транскордонних регіонів. Попри наявність численних праць зарубіжних і вітчизняних фахівців із

формування соціально-орієнтованої кластерної політики, всім їм бракує системності в дослідженнях проблем ідентифікації таких кластерів, діагностиці їх розвитку, розробці механізмів їх підтримки з боку держави на певному етапі життєвого циклу, створенні необхідних об'єктів інфраструктури та інститутів розвитку, виробленні правил взаємодії учасників транскордонних кластерів з органами державної влади та управління, іншими бізнес-структурами, науковими та освітніми установами, громадськими організаціями.

Таким чином, актуальність обраної теми дослідження Зарічної О.В. обумовлена дією сукупності вищезазначених невирішених проблем. Висока актуальність серед них проблеми розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, обумовила вибір теми, мети і завдань дослідження.

Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій з формування інтеграційних механізмів підтримки підприємництва на засадах транскордонного партнерства і на цій основі теоретичного, методичного та практичного обґрунтування та впровадження основних положень конфліктно-мережевої парадигми побудови сценаріїв створення нової архітектоніки кластерної транскордонної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності. Досягнення визначеної мети зумовило необхідність виконання широкого комплексу різнопланових досліджень і розробок, що охоплює 15 різних, але взаємопов'язаних науково-прикладних завдань.

2. Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота Зарічної О.В. виконана у відповідності до плану науково-дослідних робіт ДВНЗ «Ужгородський національний університет» та громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» за відповідними темами: «Формування конкурентних позицій бізнесу та територій в умовах глобалізаційного поглинання» (№ держреєстрації 0118U004532), «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» (№ держреєстрації 0118U000788). На основі науково-прикладних розробок автором надано практичні рекомендації щодо формування та розвитку прикордонного співробітництва у підприємстві та обґрунтування концептуальних положень управління підприємством на основі корпоративних кластерів, а також у науковому узагальненні можливих підходів, напрямів та механізмів створення та розвитку транскордонних кластерів; обґрунтуванні системи державних пріоритетів інфраструктурного

забезпечення прикордонної співпраці кластерів в умовах євроінтеграційного простору.

3. Основні наукові результати дисертаційної роботи.

Складність і широта обраної теми дисертації, адекватне застосування різноманітного інструментарію досліджень дали змогу отримати комплекс різноманітних наукових і прикладних результатів. Як стисло відзначається на с. 17 – 18: «результати наукового дослідження сприяють розв'язанню важливої наукової проблеми обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних засад розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства».

З даним твердженням слід цілковито погодитись, при цьому його необхідно конкретизувати відповідно до поставлених завдань дослідження.

Отже, у дисертаційній роботі Зарічної О.В. можна відзначити такі основні елементи наукової новизни і практичної значимості отриманих результатів, які в сукупності відповідають рівню докторської дисертації.

1. Здійснено постановку нової наукової проблеми формування механізмів організації та підвищення ефективності підприємницької діяльності на засадах транскордонного партнерства – який функціонуватиме на засадах конфліктно-компромісного партнерства відповідно до етапів його життєвого циклу (підрозділи 2.3, 4.2, 5.3).

Зазначена наукова розробка сприяє підвищенню конкурентоспроможності прикордонних територій, усуває наявні проблеми транскордонної співпраці, розширює можливості (за умови створення належного правового поля) та змінює бачення сутності єврорегіонального співробітництва.

2. Розроблено і обґрунтовано концепцію розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, науковий каркас якої складається з основної гіпотези, що базується на основних положеннях конфліктно-мережевої парадигми побудови сценаріїв створення нової архітекtonіки кластерної транскордонної взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності, та шести уточнюючих гіпотез: чотири з яких відображають рівень формування партнерських відносин (макро-, мезо-галузевий, мезо-регіональний та локальний), дві – напрям розширення партнерських відносин (вертикальний, горизонтальний, адаптивно-дисипативний) (підрозділи 1.2, 3.1, 5.1).

Дана розробка сприяє прискореному розвитку інтеграційних процесів, відіграватиме роль певного «імпульсу (потенціалу) зростання» та перетворювати транскордонні регіони у своєрідні «полюси зростання».

3. Обґрунтовано програму розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, основою якої є створення сприятливих умов

для ведення бізнесу на засадах транскордонного партнерства, що дозволить розкрити наявний регіональний потенціал у забезпеченні стійкого економічного і соціального розвитку країни та розширити інтернаціональні напрями співробітництва. (підрозділи 1.3, 4.3, 5.2).

В рамках сформованої програми виокремлено базові принципи, а саме (еволюційної спрямованості розвитку підприємництва, SMART-спеціалізація, синергізм, інтегрованість, прибутковість і самофінансування), дотримання яких дозволяє реалізувати основні програмні цілі: формування сприятливого середовища; забезпечення інституційно-організаційного та нормативно-правового базису; покращення фінансування; підтримка підприємницької культури та розвитку корпоративної соціальної відповідальності; сприяння інтернаціоналізації підприємництва в контексті Угоди про асоціацію з ЄС та Угоди про створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу.

4. Розроблено модель формування базису просторово локалізованих транскордонних підприємницьких підсистем в залежності від етапу життєвого циклу, який, на відміну від існуючих підходів, базується на компліментарному поєднанні індикаторів оцінювання діяльності просторово локалізованих транскордонних підприємницьких підсистем (підрозділи 3.2, 3.3).

Практичне використання розробленої моделі дозволяє обґрунтувати типові варіанти ключових стратегічних пріоритетів розвитку транскордонних підприємницьких систем.

5. Удосконалено поняття феномену «транскордонного опорного кластеру» як просторової агломерації, відмінністю якого є функціонування на засадах конфліктно-компромісного партнерства, діяльність котрого спрямована на формування та розширене відтворення транскордонної співпраці суб'єктів підприємницької діяльності (підрозділи 1.1, 4.1.).

Реалізація цих засад сприятиме ефективному використанню потенціалів транскордонно-партнерських кластерів як інноваційних драйверів національної економіки.

6. Визначено концептуальні засади державного регулювання розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, які базуються на впровадженні механізму збалансованості кластерних транскордонних об'єднань. Доведено що збалансованість кластерних транскордонних об'єднань формується за шістьма складниками (підрозділи 5.1, 5.2). Визначено, що реалізація цих засад сприятиме ефективному використанню

потенціалів транскордонно-партнерських кластерів як інноваційних драйверів національної економіки.

7. Слід також відзначити наукову і прикладну значимість таких розробок дисертації, як обґрунтування концептуальних засад інтегративної системи просторової організації діяльності суб'єктів, що формують основні «точки росту» – нових інноваційно-організаційних драйверів інфраструктурної платформи транскордонної території (підрозділи 1.1, 2.2).

Окрім спеціально названих у дисертації та авторефераті розробок певне значення для науки і практики, зокрема в актуальній сфері розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства, мають також інші наукові розробки та удосконалення дисертантки. Серед них слід особливо виділити і підкреслити наступні:

Авторка дисертації в контексті дослідження сутності найбільш доцільних форм і методів оцінювання ефективності підприємництва на засадах транскордонного партнерства (с. 278-388), наголошує на тому, що системи збалансованих показників є ефективним інструментом управління та оцінювання ефективності підприємницької діяльності транскордонних територій. Динаміка та стан розвитку визначається за допомогою визначення індикаторів - мультиплікаторів за чотирма підсистемами показників: Ф (індекс-мультиплікатор фінансового стану); П (індекс-мультиплікатор результатів підприємницької діяльності); С (індекс-мультиплікатор соціального стану); І (індекс-мультиплікатор результатів інноваційної діяльності).

9. Надзвичайно важливо, що в дисертації приділено увагу державно-приватному партнерству як формі співпраці та розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства (с. 247, 251-260). Авторка пропонує цікавий підхід за яким, кластерна рента є функцією, по-перше, від наявності сукупності інститутів, що утворюють і використовують необхідні для кластера грошові фонди; по-друге, від сукупності способів організації фінансових відносин, які обслуговують ринкову та ієрархічну координацію в кластері.

10. У цьому контексті не можна залишити поза увагою також спробу дисертантки підійти до проблеми перетворення форм взаємодії суб'єктів на засадах транскордонного партнерства. Запропонований методичний підхід був апробований на 12 транскордонних підприємницьких кластерних структурах (ТК), які наразі існують в прикордонних територіях України. (с. 157-163).

4. Достовірність і повнота викладення основних положень дисертації.

Дисертаційна робота О.В. Зарічної складається зі вступу, п'ятьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 236 найменувань вітчизняних і зарубіжних авторів. Основний зміст дисертації викладено на 313 стор. Робота містить 37 таблиць на 32 стор., 55 рисунків обсягом 36 стор., що наглядно розкривають процес дослідження, його основні результати і значимість для науки і практики, враховуючи виняткову актуальність досліджуваної проблеми для економіки та управління національним господарством.

Застосування наукових підходів і методів дослідження, таких як, історико-економічний метод (стор. 25-28), абстрактно-логічний метод (стор. 33-42; 157-163), порівняльного аналізу (стор. 61-69; 73-79), економіко-статистичний (стор. 138-147; 144-150), факторного і кластерного аналізу (стор. 272-278), графічної інтерпретації, логічного та структурного аналізу (стор. 112-116; 147-148; 193-194), залучення широкої інформаційної бази дали змогу забезпечити належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації. Достовірність, повнота викладу і обґрунтованість основних положень дисертаційної роботи обумовлена аргументованим вибором і критичним аналізом фундаментальних положень економічних теорій, коректністю застосування методів дослідження, цілісністю висновків і рекомендацій, а також позитивним досвідом їх використання у практиці розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства в Україні та її окремих регіонах.

Основні положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи викладені у 39 основних наукових роботах, серед них – 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії; 20 статей у наукових фахових виданнях, (в т.ч. 8 – у виданнях зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах); 16 – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг опублікованих праць становить 35,83 у.-друк. арк.

Суть основних положень, наукових і прикладних результатів дисертації належним чином і повною мірою розкрита в авторефераті.

5. Практична значимість і впровадження результатів дослідження.

Практична значимість результатів дисертації полягає, насамперед, у тому, що основні теоретичні узагальнення, наукові положення, висновки та прикладні рекомендації мають істотне значення для розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Впровадження результатів дисертаційної роботи надає додаткову можливість окремим підприємствам та установам здійснювати розробку стратегій розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Потрібно відзначити, що основні положення та результати дослідження доведено до рівня практичних рекомендацій і використано при розробці та реалізації законодавчих актів щодо розвитку транскордонного співробітництва Виконавчим комітетом Мукачівської міської ради, Закарпатська обл., Спілкою підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України та ГО «Фінансово-економічна наукова рада».

Важливе прикладне значення має також те, що теоретичні положення дисертації використані в освітньому процесі Вищого навчального закладу «Національна академія управління» при викладанні дисциплін «Міжнародна економічна діяльність України» та «Міжнародні стратегії економічного розвитку», а також під час розробки професійних компетентностей випускників економічних спеціальностей.

6. Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Поряд з охарактеризованими вище науковими здобутками та значимими прикладними розробками дисертація не позбавлена певних недоліків, прогалин та дискусійних моментів:

1. У першому розділі дисертаційної роботи перелічені дефініції науковців щодо трактування «підприємництво на засадах транскордонного партнерства», але не проведено групування та не акцентовано власне бачення підходів до їх ідентифікації. Логічно було б чітко визначити методологічні засади, які б містили в собі особливості авторського підходу.

2. Автором проведено докладний аналіз концептуальних засад інтегративної системи просторової організації діяльності суб'єктів через призму концепцій розвитку підприємництва та узагальнено відповідні підходи. Але немає чіткого визначення того, які саме з перелічених підходів покладено в основу методологічного базису розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

3. Занадто довгими (до 15- 20 стор.) на початку дисертації є положення у параграфах 4.1 і 5.2, в яких розглядаються програма розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства та розвиток державно-приватного партнерства як форми співпраці та розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства. На нашу думку, можна було б обмежитись аналізом і синтезом поглядів на ці проблеми.

4. Викладання змісту науково-методичних положень та практичних рекомендацій для формування базису просторово локалізованих

транскордонних підприємницьких підсистем в залежності від етапу життєвого циклу, який, на відміну від існуючих підходів, базується на компліментарному поєднанні індикаторів оцінювання діяльності просторово локалізованих транскордонних підприємницьких підсистем за чотирма запропонованими підсистемами перевантажено даними, більшість даних доцільно було б віднести до додатків, що не знизило б якості сприйняття інформації.

6. Рис.5 автореферату «Механізм активізації транскордонного партнерства підприємницьких структур» та відповідно потребує корегування з огляду на більш коректне розмежування макро-, мезо- рівнів.

7. У дисертації доцільно було б навести систему показників для оцінювання ефективності підприємництва на засадах транскордонного партнерства, яка забезпечує розвиток підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

8. Варто було б дати авторський погляд на питання, пов'язані з визначенням ролі і значення підприємництва як підходу, що забезпечує просторову агломерацію, відмінністю якого є функціонування на засадах конфліктно-компромісного партнерства, діяльність котрого спрямована на формування та розширене відтворення транскордонної співпраці суб'єктів підприємницької діяльності. Очевидно, дослідженню цих аспектів проблеми має бути приділена додаткова увага у майбутньому.

В цілому, вказані дискусійні положення та недоліки не впливають на цілісну оцінку дисертаційної роботи з точки зору її цінності й значимості для науки і практики та не змінюють в цілому позитивної оцінки роботи.

7. Загальні висновки та оцінка про відповідність роботи встановленим вимогам МОН України

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею, в якій автором особисто одержано нові науково обґрунтовані результати, котрі в сукупності вирішують важливу наукову і значиму прикладну проблему в сфері управління національним господарством – розвиток підприємництва на засадах транскордонного партнерства.

Ретельний аналіз змісту дисертації та автореферату дисертації, Зарічної О.В. «Методологія розвитку підприємництва на засадах транскордонного партнерства», ознайомлення з науковими працями здобувача дають змогу стверджувати, що дисертаційна робота є самостійною завершеною оригінальною науковою працею, яка виконана на високому теоретичному, методологічному і прикладному рівнях.

Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством.

В цілому, детальне вивчення дисертації, актуальність розглянутих проблем, наукова новизна і практична значимість, результати впровадження дають усі необхідні і достатні підстави для загального висновку про те, що дисертаційна робота Зарічної Олени Володимирівни відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567» (зі змінами та доповненнями), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
економіки, менеджменту і міжнародного бізнесу
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут» (м. Харків)

Підпис _____ Манойленко О.В.
ЗАСВІДЧУЮ:
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"
_____ Заковоротний О.Ю.
"05" _____ 12 _____ 20 19 р.